

УДК [37.091.12:005.963]:37.014.24(477+438)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi50.317>

Чух Г. П.,
orcid.org/0000-0002-6831-4204

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ЗМІСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ КОРЕЛЯЦІЇ

У статті досліджено проблему формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти у змісті післядипломної освіти вчителів-філологів. Закцентовано на українсько-польських культурно-історичних зв'язках під час вивчення мовно-літературних навчальних дисциплін. Відзначено, що освіта є відчутним фактором впливу на колективну свідомість нації, тому під час підвищення кваліфікації вчителів-філологів важливо включити означену тематику в зміст різних видів цієї діяльності. Доведено, що формування культури міждержавного добросусідства, міжетнічної толерантності доцільно розглядати в межах більш широкої проблеми, а саме: запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти під час викладання української мови, української та зарубіжної літератури. Відзначено важливість формування громадянської компетентності здобувачів освіти, що передбачає як набуття національного самоусвідомлення, виховання патріотизму, так і поваги та толерантності до етносів, що населяють Україну, та народів інших країн загалом і сусідніх європейських держав зокрема. Такий підхід сприятиме виробленню навичок установаження доброзичливих стосунків із носіями різних мов, представниками різних культур, релігій.

Відстежено відображення українсько-польських культурно-історичних зв'язків у змісті деяких підручників «Українська література» для закладів загальної середньої освіти.

Розгляд проблеми формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти загалом і відстеження українсько-польських культурно-історичних зв'язків зокрема під час різних форм підвищення кваліфікації вчителів-філологів сприятиме вдосконаленню процесу соціалізації здобувачів освіти, сприйняття ними української культури як складника загальноєвропейської і світової спадщини. Це сприятиме розвитку в молодого покоління прагнення будувати спільне європейське майбутнє на засадах добросусідства.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, українсько-польські зв'язки, післядипломна педагогічна освіта, філологічні дисципліни.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення змісту шкільної мовно-літературної освіти є актуальною у зв'язку з оновленням всієї освітньої галузі. Оскільки у XXI столітті в суспільстві існує соціальний запит на випускника закладу освіти, який є українцем-патріотом й водночас громадянином європейської / світової спільноти, то під час вивчення української мови і літератури, зарубіжної літератури, як й інших навчальних дисциплін, важливо формувати національну самосвідомість та загальнолюдські цінності. Така робота є відчутним фактором впливу на колективну свідомість нації, зокрема в аспекті набуття міжкультурної компетентності здобувачами освіти.

Аналіз досліджень. Різні аспекти міжкультурної компетентності здобувачів освіти, формування культури міждержавного добросусідства та міжетнічної толерантності загалом і сприйняття молодим поколінням українців Польщі і поляків як дружнього європейського народу досліджували вітчизняні науковці Л. Зашкільняк,

В. Прискар, О. Удод, Н. Яковенко та ін. [3; 4; 7; 10]. Цими вченими розглянуто означену проблему через аналіз змістового наповнення підручників історії та географії. У наукових працях відзначено, що важливо виховувати повагу до етнічних, релігійних та культурних меншин держави, у якій вони живуть. Морально-етичної гуманізації історичної освіти передбачається досягти, змінивши акценти у змістовій частині викладу: уводити учня в атмосферу співпереживання і співчуття, зосередивши увагу не на історії воєн та соціальних катаклізмів і конфліктів (на чому досі будувалася вся європейська історія), а на «культурі миру» – на повсякденному житті людини [10]. Однак під час аналізу означених наукових доробків не виявлено публікацій, які би висвітлювали проблему формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти в змісті післядипломної освіти вчителів-філологів.

Мета статті – розглянути українсько-польські кореляції в проблемі формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти в післядипломній освіті вчителів-філологів.

Виклад основного матеріалу. Під час реформування освітньої галузі в Україні відбувається пошук оптимального змісту і навчальних програм дисциплін мовно-літературної галузі, програм підвищення кваліфікації педагогів, що сприятиме становленню українця-патріота й водночас громадянина європейської / світової спільноти. Цей процес відбувається з урахуванням етнічної, мовної, релігійної неоднорідності українських здобувачів освіти. Проблема формування міжкультурної компетентності, культури міждержавного добросусідства, міжетнічної толерантності під час вивчення шкільних дисциплін мовно-літературної галузі є актуальною в змісті післядипломної педагогічної освіти. З-поміж інших аспектів важливо під час такої роботи обговорити українсько-польські історико-культурні кореляції, адже народи двох країн поєднують давні зв'язки.

Зауважимо, що насамперед з учителями філологічних дисциплін варто обговорити відображення українсько-польських культурно-історичних зв'язків у шкільних підручниках. Зокрема, підручники української мови для закладів загальної середньої освіти в контексті вивчення теми «Лексика української мови за походженням» подають інформацію про збагачення словникового складу української мови через засвоєння слів з інших мов, у тому числі – і з польської. Пропоновані вправи сприяють збагаченню активного словникового запасу здобувачів освіти лексемами рідної мови та мов сусідніх європейських народів. Більш глибоке вивчення українсько-польських культурно-історичних зв'язків у змісті підручників «Українська мова» для закладів загальної середньої освіти може стати окремим аспектом дослідження.

Проаналізуємо деякі підручники української літератури, що вийшли друком й отримали гриф Міністерства освіти й науки молоді і спорту України / Міністерства освіти й науки України в різні роки: до ухвалення Закону України «Про освіту» у 2017 році й після цього. Оскільки від 2018 року підручники з усіх навчальних дисциплін оновлені відповідно до модернізованих програм, що відповідають Концепції Нової української школи, процес підручникотворення продовжується й зараз, тому важливо вирізнити у виданнях попереднього покоління й в оновлених підручниках конструктивне змістове наповнення, яке формує в учнів усвідомлення позитивних взаємовпливів та взаємозбагачень культур сусідніх народів.

Зауважимо, що в 1993 р. урядами України та Польщі зініційовано утворення українсько-польської комісії експертів з удосконалення підручників з історії та географії. Наслідком роботи цієї комісії стали відпрацьованість формулювань, толерантність оцінок, уміння вказати на причини конфліктів, не вдаючись до формулювань «образу ворога» і національної або релігійної нетерпимості. Проводячи аналогію з матеріалом

про історичні українсько-польські зв'язки, які обговорюють на уроках української мови і літератури, на думку експертів, педагогам й авторам підручників варто зосередитись на формі викладу, тактовності і повазі до сусідньої держави при висвітленні конфліктних ситуацій: 1) висвітлювати українсько-польські стосунки в міжнародному контексті; 2) прагнути до деполітизації історії; 3) уникати надмірного використання мартирологічних сюжетів; 4) при висвітленні спірних питань по можливості використовувати аргументи як з польської сторони, так і з української; 5) не узагальнювати інформацію про воєнні злочини, що мали поодинокий характер» [2, с. 383]. Польський науковець В. Серчик вважає: «Фахівці повинні подавати історію українсько-польських стосунків не тільки як постійну боротьбу, що тривала десять століть, а й як історію звичайного сусідства з його повсякденністю, союзами, повстаннями, порозуміннями, спробами співдіяльності, узаємопроникненням культур, кривавими конфліктами та війнами» [5, с. 9].

Наприклад, автори підручника «Українська література (профільний рівень)» (2019) для 11 класу закладів загальної середньої освіти О. В. Слоньовська, Н. В. Мафтин, Н. М. Вівчарик відзначають, що саме під час перебування Євгена Маланюка в таборі для інтернованих у Польщі (м. Каліш) відбувається становлення його як письменника. Пізніше, починаючи з 1929 року, митець жив у Варшаві й у цей період написав чимало віршів, статей, есеїв, нарисів [6, с. 86]. Таку літературознавчу позицію підтверджено й іншими науковцями: Польща стає для Є. Маланюка моделлю звільненої від імперської залежності держави, осередком якої є Варшава [8]. Однак у статті вищезгаданого підручника про життєвий і творчий шлях Максима Рильського немає навіть побіжної згадки про те, що батько поета Тадей Рильський, як й історик Володимир Антонович, були етнічними поляками. При цьому відзначено, що за українські переконання Тадея Рильського «його батько Розеслав Рильський прокляв сина, і тільки після смерті старого ксьондз зняв це прокляття» [6, с. 54].

Автори підручника «Українська література» (2009) для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів О. М. Авраменко, Г. К. Дмитренко підтверджують літературознавчий матеріал цитуванням статті українського історика П. Мірчука про «неординарну постать Івана Гонти, сотника надвірних козаків польського графа Потоцького, який мав у володінні два села. Він добре ставився до людей, за розум і сміливість його поважали козаки, селяни, шляхта. Коли великий загін повстанців вирушив на Умань, Гонта повинен був розгромити їх, не допустити до Умані. Проте коли два війська зустрілися, Гонта запропонував своїй сотні перейти на бік повстанців, а в кого не було такого бажання, той міг іти, куди хоче. Усі козаки погодилися з пропозицією ватажка. Через кілька днів об'єднання взяло Умань. Сучасні історики довели, що під час тих страшних подій Гонта врятував багато польських жінок, дітей, у чому виявилася гідна подиву шляхетність, великодушність і гуманність Івана Гонти. Особливо, коли взяти до уваги ту страшну смертну кару, яку присудили Гонті після підступного арешту організаторів повстання російськими військами й після поразки повстання» [1, с. 204]. Як бачимо, автори підручника відходять від радянського (чи сучасного російського) трактування історії. Такий підхід відповідає державній політиці історичної пам'яті в Україні часів незалежності, відповідно до якої вшановувалися спільні українсько-польські перемоги (укази Президента України № 207/2008 «Про відзначення 350-річчя перемоги війська під проводом гетьмана України Івана Виговського у Конотопській битві», № 1075/2010 «Про відзначення 390-ї річниці перемоги у Хотинській битві»).

Таким чином, подібна інформація, наведена в підручниках та інших виданнях, розширює уявлення здобувачів освіти про українсько-польські історико-культурні взаємовпливи.

На нашу думку, формування культури міждержавного добросусідства, міжетнічної толерантності під час вивчення шкільних дисциплін мовно-літературної галузі як складник тематики різних форм підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін доцільно розглядати в межах більш широкої проблеми, а саме: запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти під час викладання філологічних дисциплін та висвітлення означеної проблеми під час різних форм підвищення кваліфікації педагогів. Зокрема, наслідком такого нашого наукового пошуку стали методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти: українська література». У цьому науковому доробку запропоновані інтерактивні вправи, які спонукатимуть учнів до критичного мислення, висловлювання власних думок, активного слухання, співпереживання та розвитку інших важливих громадянських умінь. Зразки конспектів уроків з української літератури передбачають створення простору для самостійної пізнавальної діяльності учнів, застосування методів, які активно залучають учнів, допомагають їм сформулювати, сформулювати та обґрунтувати власну думку. Налагодження співпраці учителя й учнів, вибір варіантів домашніх завдань, обговорення під час дискусій актуальних, у тому числі й дратівливих тем, порушених у літературних творах, – усе це теж формує відповідального й зрілого громадянина, який учить робити зважений вибір. Методичні рекомендації є орієнтиром для фахівців, які прагнуть ефективно поєднати зміст предмета «Українська література» з наскрізною змістовою лінією «Громадянська відповідальність», використовуючи, зокрема, й посібники Ради Європи. Видання здійснено за підтримки уряду Швейцарської Конфедерації в межах швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» [9].

Висновки. Обговорення українсько-польських кореляцій як одного з аспектів проблеми формування міжкультурної компетентності учнів у змісті післядипломної освіти вчителів-філологів сприятиме удосконаленню професійності педагогів у соціалізації молодого покоління, розвиткові в здобувачів освіти прагнення будувати спільне європейське майбутнє на засадах добросусідства, розумінню інтеграційних процесів і співпраці двох європейських народів. Дослідження відображення українсько-польських культурно-історичних зв'язків під час вивчення зарубіжної літератури є перспективою подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О. М., Дмитренко Г. К. Українська література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота. 2009. 304 с.
2. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2013. Вип. 23. С. 377–400.
3. Зашкільняк Л. Образ Польщі та поляків у сучасній Україні. *Проблеми слов'янознавства*. 2011. № 60. С. 68–80.
4. Прискар В. Національно-культурні витоки процесу виховання у школярів міжетнічної толерантності. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. С. 582–586.
5. Серчик В. «Іноді навіть кордони не можуть розділити людей так, як це робить відповідне виховання» (інтерв'ю з професором Владиславом Серчиком). *Історія в школах України*. 2003. № 2. С. 9–10.

6. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: ЛТД. 2019. 320 с.
7. Удод О. Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. *Енциклопедія історії України: Україна – українці. Кн. 2 / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2019. 842 с. URL: <https://cutt.ly/eYjydjL>*
8. Циховська Е. Поезія Євгена Маланюка і Польща: компаративні аспекти: навч. посібник. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф». 2006. 204 с.
9. Чух Г. Методичні рекомендації щодо запровадження наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у закладах загальної середньої освіти: українська література. Київ: Основа, 2018. 32 с. URL: <http://surl.li/axecg>
10. Яковенко Н. Польща та поляки в шкільних підручниках історії, або Відлуння давнього й недавнього минулого. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/yakovenko>

References:

1. Avramenko, O., & Dmytrenko, H. (2009). *Ukrainska literatura* [Ukrainian literature]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
2. Bondar, V. (2013). Derzhavna polityka istorychnoi pamiaty v Ukraini 1990–2000-ky rr.: osnovni tendentsii [State policy of historical memory in Ukraine in the 1990s and 2000s: main trends]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 23, 377–400 [in Ukrainian].
3. Zashkilniak, L. (2011). Obraz Polshchi ta poliakiu u suchasni Ukraini [The image of Poland and Poles in modern Ukraine]. *Problemy slovianoznavstva*, 60, 68–80 [in Ukrainian].
4. Pryskar, V. (2013). Natsionalno-kulturni vytoky protsesu vykhovannia u shkoliariv mizhnetnichnoi tolerantnosti [National and cultural origins of the process of educating students in interethnic tolerance]. *Pedahohichni dyskurs*, 15, 582–586 [in Ukrainian].
5. Serchyk, V. (2003). «Inodi navit kordony ne mozhut rozdilny liudei tak, yak tse robyt vidpovidne vykhovannia» (interviu z profesorom Vladyslavom Serchykom) ["Sometimes even borders can't divide people the way education does" (interview with Professor Vladislav Serchyk)]. *Istoriia v shkolakh Ukrainy*, 2, 9–10 [in Ukrainian].
6. Slonovska, O., Maftyn, N., & Vivcharyk, N. (2019). *Ukrainska literatura (profilnyi riven)* [Ukrainian literature (profile level)]. Kyiv: LTD [in Ukrainian].
7. Udod, O. (2019). Ukrainsko-polska komisiia ekspertiv z pytan udoskonalennia zmistu shkilnykh pidruchnykiv z istorii ta heohrafii [Ukrainian-Polish Commission of Experts on Improving the Content of School Textbooks in History and Geography]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Ukraina – ukraintsi* [Encyclopedia of the History of Ukraine: Ukraine – Ukrainians]. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from <https://cutt.ly/eYjydjL> [in Ukrainian].
8. Tsykhovska, E. (2006). *Poeziia Yevhena Malaniuka i Polshcha: komparatyvni aspekty* [Poetry of Eugene Malaniuk and Poland: comparative aspects]. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf» [in Ukrainian].
9. Chukh, H. (2018). *Metodychni rekomendatsii shchodo zaprovadzhennia naskriznoi zmistovoi linii «Hromadianska vidpovidalnist» u zakladakh zahalnoi serednoi osvity: ukrainska literatura* [Methodical recommendations on the introduction of a cross-cutting content line "Civil Responsibility" in general secondary education: Ukrainian literature]. Kyiv: Osнова. Retrieved from <http://surl.li/axecg> [in Ukrainian].
10. Yakovenko, N. (2017). *Polshcha ta poliaky v shkilnykh pidruchnykakh istorii, abo Vidlunnia davnoho y nedavnoho mynuloho* [Poland and Poles in school history textbooks, or Echoes of the ancient and recent past]. Retrieved from <http://www.ji.lviv.ua/n28texts/yakovenko> [in Ukrainian].

Chukh G. P.,
 orcid.org/ 0000-0002-6831-4204

**FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF EDUCATORS
 IN THE CONTENT OF TEACHER'S-PHILOLOGISTS POSTGRADUATE EDUCATION:
 UKRAINIAN-POLISH CORRELATIONS**

The article investigates the problem of the formation of intercultural competence of students in the content of postgraduate education of teachers of philology. Emphasis is placed on Ukrainian-Polish cultural and historical ties in the study of linguistic and literary disciplines. It is noted that education is a tangible factor influencing the collective consciousness of the nation, so when improving the skills of teachers who teach philology, it is important to include these topics in the content of various activities. It is proved that the forming the culture of interstate good neighborliness, interethnic tolerance should be considered within a broader problem, namely: the introduction of a cross-cutting content line "Civil Responsibility" in general secondary education in teaching Ukrainian, Ukrainian and foreign literature. The importance of forming civic competence of educators, which includes the acquisition of national self-awareness, education of patriotism, and respect and tolerance for ethnic groups inhabiting Ukraine and the peoples of other countries in general and neighboring European countries in particular. This approach will promote the development of skills to establish friendly relations with speakers of different languages, representatives of different cultures and religions.

Consideration of the problem intercultural competence of students in general and tracking of Ukrainian-Polish cultural and historical ties in particular during various forms of professional development of teachers of philology will help improve the socialization of students, their perception of Ukrainian culture as part of European and world heritage. This will contribute to the development of the young generation's desire to build a common European future based on good neighborliness.

Key words: intercultural competence, Ukrainian-Polish relations, postgraduate pedagogical education, philological disciplines.

Дата надходження статті: 04.11.2021р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Примакова В. В.